

Nagy Imre törzsőrmester:

AZ ISZLÁM ÁLLAM ÚJABB TÉRNYERÉSE: AZ ISZLÁM ÁLLAM – MOZAMBIK

DOI: 10.35926/HSZ.2024.2.4

ÖSSZEFOGLALÓ: Szinte észrevétlen maradt hazánkban a 2017 óta zajló konfliktus Mozambik északi Cabo Delgado tartományában, melynek gyökerei a múltba és az ország határain túlra mutatnak. A tisztánlátást nagyban nehezíti, hogy az ottani kormány nem enged újságírókat, kutatókat és független szervezeteket a harcok sújtotta északi térségbe, az államilag vezetett „sajtótúrák” mellett csak a kétes hitelességű hivatalos kormányjelentések, a menekültek beszámolóji, illetve a másik (terrorista) oldal¹ propagandacélzatú megjelenései adnak támpontokat a helyzet megismeréséhez.

KULCSSZAVAK: Iszlám Állam Közép-afrikai Tartománya (IS-CAP); al-Shabaab (Mozambique); IS-Mozambique; EUTM Mozambique

A SZERZŐRŐL:

Nagy Imre törzsőrmester, az MH Altisztai Akadémia Nemzetközi Kiképző Alosztály Counter-IED kiképző altisztje, az NKE Hadtudományi Doktori Iskolájának végzős hallgatója (ORCID: 0000-0002-1420-4296; MTMT: 10087681)

BEVEZETÉS

Mozambik immár több mint hat éve néz szembe nyíltan a helyi szélsőséges iszlám fundamentalisták jelentette fenyegetéssel az északi tartományaiban. A külső segítség dacára se látszik a konfliktus vége, mely ráadásul több hasonlóságot mutat más afrikai válságzónákkal, ahol hasonló indíttatású fegyveres csoportok ássák alá a békét, kihasználva és elmergesítve a meglévő helyi társadalmi, kulturális-vallási, gazdasági és történelmi eredetű feszültségeket. A legsokoldalúbb fenyegetést jelenleg e szélsőséges szervezetek agresszív térnyerése jelenti, melyek az addigi társadalmi viszonyokat teljesen felforgatják és saját víziójuk megvalósítását akarják kieroszakolni.

Jelen tanulmány egy hazánkban kevésbé ismert szerveződésre fókuszál: az Iszlám Állam Közép-afrikai Tartományából (IS-CAP) kiindulva a közelmúltban abból levált Iszlám Állam – Mozambik nevű formációra.²

¹ A szervezetet a mozambiki al-Shabaab (arab jelentése: az ifjúság, a fiatalok), Anszar al-Szunna wa Dzszamma (vagyis: az Iszlám hagyomány és közösség támogatói, bevett angol rövidítése: „ASWJ”), Szuahéli Szunna (utalva a térség meghatározó közvetítő nyelvére) és IS-Mozambique („Iszlám Állam – Mozambik”, de rövidítésként használva olykor ISIS-M rövidítést is, az Iraki és Szíriai Iszlám Állam Mozambiki Szárnya) néven is emlegetik. A benne résztvevőkre a terrorista, szélsőséges/extremista, dzsihadista, lázadó, felkelő megnevezések egyaránt bevettek a szakirodalomban – így ezek jelen írásban is felváltva szerepelnek. Érdekes ugyanakkor leszögezni, hogy Mozambikban nem polgárháború zajlik, sem széleskörűen támogatott felkelés: az itt élő muszlimok valóságilag elhajlóknak és terroristáknak tartják őket.

² Jelen tanulmány kéziratát 2024 januárjában zárta le a szerző.

AZ ISZLÁM ÁLLAM KÖZÉP-AFRIKÁBAN: AZ ADF ÉS AZ IS-CAP

A Kongói Demokratikus Köztársaság keleti sűrű erdeibe (Észak- és Dél-Kivu, Ituri tartomány) magát befészkelő ugandai eredetű kormányellenes gerillaszervezet, a Szövetséges Demokratikus Erők (*Allied Democratic Forces* – ADF) – hogy az elsorvadását megakadályozza – céljait újrafogalmazta, és az Iszlám Államhoz önként csatlakozva vált annak újabb helyi képviselőjévé, az Iszlám Állam Közép-afrikai Tartománya (*Islamic State in Central Africa Province* – IS-CAP) néven 2017-ben.

A viszonyok rendezetlensége az országnak ebben a régiójában gyakorlatilag a függetlenség 1960-as elnyerése óta állandó: a nehéz megközelíthetőség és a terepviszonyok, a törzsi-etnikai megosztottság, az ellenőrizhetetlen határok, a központi kormány gyengesége mellett a nagyhatalmak és a szomszédos államok érdekei csak néhány fontos tényező, mely lehetővé tette önjelölt hadurak és fegyveres csoportok tartós berendezkedését, az ásványkincsekben és természeti értékekben gazdag terület kifosztására és a lakosság terrorizálására építve.

Ezek egyike volt az Ugandából kiszorult szalafista Dzsamil Mukulu³ által 1995-ben szervezett ADF,⁴ mely mintegy 4000 fős erejű volt, amikor megkezdte az emberrablásokkal és célzott gyilkosságokkal tarkított akcióit. Az Amerikai Egyesült Államok 2001 decemberében nemzetközi terroristaszervezetnek minősítette, és kiképzéssel, információkkal támogatta a kormánycsapatokat, hogy kiverhessék Ugandából a csoportot, mely 2003-tól már kizárólag csak Kongóban volt jelen. Itt saját területein bevezette a saría szabályait, ugyanakkor a szudáni támogatás apadásával és ugandai szövetségese, a NALU fegyverletételével egyre inkább a helyi közösségek mindennapjaiba ágyazódott be, abból nyerte forrásait, utánpótlását. Így párszáz főről 1600–2500 főre növelve erejét,⁵ az ADF 2010 óta agresszívabb területnyerésre tért át. A kongói hadsereg nyomása tovább radikalizálta a csoportot: a „keresztesek támadására válaszul” 2014 októberében gyilkos hadjárat indult, melyben már a nőket és a gyerekeket sem kímélték, válogatás nélküli mészárlásokat folytattak macsétákkal, baltákkal és kézfegyverekkel, illetve elrettentésül lefejezéseket hajtottak végre.⁶

2015 elején Mukulut elfogták Tanzániában, és bár megpróbálta ugandai börtönéből tovább irányítani szervezetét, de addigi helyettese, a radikálisabb Musza Baluku víziója már nemcsak Uganda iszlamizálása volt, hanem sokkal inkább a globális dzsiháid részesévé tenni a csoportot. Az új vezető az Uganda megváltoztatását célul tűző ADF⁷ helyett inkább *Medina at-Tauhid wa Mudzsahedin* (MTM = Az egyistenhit és a szent harcosok városa) megnevezést részesítette előnyben 2016-tól, ami egybeesett azzal, hogy a szervezet jobban

³ A puritán Tablik mozgalom tagjaként állítólag megjárta afganisztáni és pakisztáni kiképzőtáborokat is a '90-es évek elején. Lásd *Jihadist networks in sub-Saharan Africa...* 2021, 6.

⁴ 1986 óta – mindmáig – Yoweri Museveni autoriter, de hatalmas fejlesztéseket elérő rendszere van hatalmon. 1991-ben az ugandai muszlimok frakciói közt belharcolt dúltak, Mukulu ekkor került börtönbe, majd 1993-ban kiszabadulva az Ugandai Muszlim Szabadságharcosok (UMFF) egyik szervezője lett. 1995 februárjában a hadsereg lecsapott, számos vezetőt megölve. A megmenekült tagok a Kongói Demokratikus Köztársaságban újjászerveződtek, 1995 nyarán a Szudán támogatta, jobbra nem muszlimokból álló Ugandai Nemzeti Felszabadítási Hadsereggel (National Army for the Liberation – NALU) szövetkeztek a kampalmai kormány megdöntésére. Lásd bővebben Pintér 2021.

⁵ Final Report 2014, 19.

⁶ Candland et al. 2021, 17.

⁷ Az IS-CAP-ra továbbra is alkalmazzák több forrásban is az ADF megnevezést, ez inkább a kongói szárny megkülönböztetéséül szolgált a továbbiakban a mozambikihoz viszonyítva.

a nyilvánosság elé lépett a közösségi média fórumain (Facebook, YouTube) hirdette céljait és toborzást folytatva a szélesebb régióban.⁸

Nemzetközi kapcsolatokat keresve jutott el a bukottnak még korántsem tekinthető Iszlám Államhoz, nem kis részben anyagi-logisztikai támogatást remélve (bár a példának tekintett szíriai–iraki „központtal” történő konkrét kapcsolatfelvétel időpontja és módja máig nem ismert). 2018-ban a felajánlkozást az Iszlám Állam formálisan is elfogadta: április 22-én Abu Bakr al-Bagdadi „kalifa” beszédében először tett említést az általa IS-CAP-ként említett szervezetről, egy augusztusi videóban pedig egy közép-afrikai „kormányzóság” (*vilajat*) felállítását vizionálta.⁹ Miután az ISIS-nek való elköteleződést elutasító Mukulu hívei még 2018 elején kiváltak,¹⁰ az ISCAP kongói és már létező mozambiki szárnya július 24-én formálisan is hűségesküt (*baját*) tett.

1. ábra Az IS-CAP tevékenysége által érintett területek

Forrás: <https://ujasusi.org/intelbrief-the-growing-threat-posed-by-the-islamic-state-in-central-africa/>

A szervezet támogatóhálózatában Kenya főleg a pénzügyi műveletek színtere, Tanzánia és Burundi az önkéntesek toborzásáé, de vannak harcosok Mozambikból, Dél-Afrikából is a ruandaiak, szomáliaiak és arabok mellett. A vezetést az ugandaiak dominálják, míg a „közkatona” többségét elhurcolt kongói „kényszersorozottak” és 10–15 éves gyerekkatonák alkotják.¹¹ A közelmúlt híradásai szerint a csoport növelte támadásai számát és intenzitását a kongói biztonsági erőkön túl főleg a helyi keresztény civil lakosság és az ENSZ itt levő erői¹² ellenében is.

MOZAMBIK A KONFLIKTUS ELŐTT

Mivel egy földrajzilag távoli területről van szó, érdemes rövid áttekintést tenni a műveleti környezet megértésének megkönnyítése érdekében.

⁸ A videók és az írásos anyagok szuahéli, arab, francia és az elterjedtebb helyi nyelveken születtek.

⁹ Ennek részei a legalább részben muszlimok lakta Kongói Demokratikus Köztársaság, Kenya, Uganda, Tanzánia és Mozambik – sőt Iszlám Állam-párti sejtek működnek a keresztény afrikai államok többségében.

¹⁰ Candland et al. 2021: i. m. 25.

¹¹ Atuhaire 2021.

¹² Az ENSZ kongói stabilizációs missziója (United Nations Organization Stabilization Mission in the Democratic Republic of the Congo – MONUSCO) 1999 novemberében vette kezdetét a második kongói háborút lezáró megállapodás végrehajtásának ellenőrzésére több mint 30 ország részvételével, 18 ezer főt meghaladó létszámmal.

A Portugáliától való függetlenségért vívott harc első lövései 1964. szeptember 25-én éppen a jelenleg problematikus északon dördültek el, és a gyarmati háborút (*Guerra do Ultramar*) lezárva Mozambik formálisan 1975. június 25-én nyilvánította ki függetlenségét.

A korrupt rendszer elhibázott gazdaságpolitikája okozta éhínséget tovább súlyosbítva a békés viszonyok se álltak helyre: a függetlenséget kivívó FRELIMO (*Frente de Libertação de Moçambique*, Mozambik Felszabadítási Frontja) ellen a Rhodézia és Dél-Afrika által támogatott RENAMO (*Resistência Nacional Moçambicana*, Mozambiki Nemzeti Ellenállás) folytatott harcot 1977–1992 között. A polgárháború lezárultát és az átmenetet ENSZ-erők ellenőrizték.

1990-ben új alkotmány lépett életbe,¹³ utat nyitva a piacgazdasági átalakítás előtt, de valójában az 1994 novemberi szabad választások óta a FRELIMO uralma megingathatatlan.¹⁴

A gazdaság évi 6–8%-os növekedést produkált a késő 1990-es és korai 2000-es években, ám napjainkra a magas infláció jelentősen megdrágította a mindennapokat, az állami donációs rendszer pedig mind tarthatatlanabb lett. Afrika egyik legszegényebb országában a turizmusban rejlő lehetőségek mellett a 2010-ben feltárt kőolaj-, de legfőképp a földgázkészletek rentábilis kihasználásával lehetne a gazdaságot átstrukturálni.¹⁵

Fontos történelmi örökség, hogy a portugál gyarmatosítás a katolicizmus térnyerését eredményezte, a függetlenség óta pedig a távoli fővárosban hozott döntések a keresztényeket hozzák előnyös helyzetbe az élet minden színterén – az északkeleti partmenti területeken domináns muszlim lakosság hozzáférése emiatt limitált az amúgy is szerény egészségügyi és oktatási intézményekhez, munkalehetőségekhez.

AZ ELHANYAGOLT ÉSZAK JÖVŐJE: PROSPERITÁS VAGY SARÍA?

A 82 625 km² területű és több mint 2,3 millió lakosú Cabo Delgado tartomány – 1600 km-re Maputótól – Mozambik északkeleti tengerparti tartománya, fővárosa Pemba. 2017-ben a tartomány lakóinak 54%-a volt muszlim.

Bár a FRELIMO és a függetlenségi harc számos hőse született itt, mégis elmaradott és elhanyagolt területként gyakran utalnak rá *Cabo Esquecido* („az elfeledett Cabo”) néven: ritkás az úthálózat, nincs mobilhálózati lefedettség, csupán a háztartások alig 12%-ának van elektromos világítása. A helyiek csupán 0,3%-ának van középfokú végzettsége, 2015-ben viszont 60% feletti volt az írástudatlanság!¹⁶ A leendő földgázkitermelés kapcsán az egyik legfőbb sérelem éppen az, hogy az új munkahelyeket a képzetlen helyiekkel nem lehet betölteni, ezért a szakembereket az egyszerűbb feladatokhoz is gyakran külföldről kell szerződtetni.

¹³ A FRELIMO a marxizmus-leninizmus tételein alapuló egypártrendszert bevezetve minden vallást elnyomott, mígnem az új alkotmány által minden hit elfogadottá vált. A vallási motiváltságú erőszak nem is volt jellemző egészen 2017-ig.

¹⁴ A RENAMO újrakezdte fegyveres harcát 2013 és 2019 között a központi és az északi területeken, a békét elutasító utolsó keményvonalasait végül 2021 decemberében semlegesítették.

¹⁵ A lakosság száma napjainkra meghaladta a 32 milliót, akiknek mindössze 1-2%-át alkotják a keverék meszticék és más etnikumúak (indiaiak, kínaiak) – a bantu többség mellett. A portugál az egyetlen hivatalos nyelv, mely összeköti a mindennapokban összesen 46 különféle nyelvet és dialektust használó lakosságot. Nagyságrendileg a lakosság 60%-a keresztény, közel 20%-a muszlim, 7% animista (természetvallás-követő), míg 13% nem vallásos. Sokat eláruló mutatók, hogy az írástudás mindössze 60% körüli, a munkaerő 80%-át továbbra is a mezőgazdaság és az ahhoz kötődő ágazatok foglalkoztatják. Lásd Overview... 2018.

¹⁶ Matsinhe–Valoi 2019, 13.

2. ábra Jól érzékelhető az északi területek távolsága a fővárostól, Maputótól

Forrás: <https://www.accord.org.za/conflict-trends/conflict-dynamics-in-mozambiques-cabo-delgado-province/>

Márpedig nagyon komoly lehetőség mutatkozott: a 2010-ben eredményre jutó feltárások nyomán prognosztizálni kezdték az ország gazdaságának felívelését, ezt azonban nagyban gátolja a saját források hiánya, az adminisztratív akadályok léte, a mindent átható korrupció – és most már a biztonsági helyzet kiszámíthatatlansága is.

A tradicionálisan a halászathoz kötődő – és emiatt a környezetszennyezésre is különösen érzékeny – lakosság joggal érezheti, hogy a földgázkitermelés bevételei is ki lesznek sajátítva külföldi nagyvállalatok¹⁷ és a maputói kormányzat által, ahogy ez a rubinbányászat esetében is történt. A vallásilag, kulturálisan és – az alulfejlett közlekedési lehetőségek miatt – fizikailag is magukat elszeparálni érző helyi lakosság elégedetlensége a központi kormánnyal szemben erőszakos fegyveres formát 2017-ig mégsem öltött.¹⁸

Sokáig a külvilág számára látszólag megbízható stabil államról volt szó, mely privatizációival, demokratikus átmenetével és a RENAMO-val való békekötéssel igazi sikertörténetnek tűnt – a valóságban a FRELIMO a választások dacára is bebetonozta helyzetét és kiterjedt klientúrarendszert tart fenn, ami a korrupció melegágya, lehetővé téve az elit és a bűnözés összefonódását. A nemzetközi segélyek és hitelek mindig fontos forrásai voltak a gazdasági

¹⁷ Az amerikai ExxonMobil mellett a szintén amerikai Anadarko Petroleum és az olasz ENI 2014-ben még 30 milliárd dollár értékben tervezett infrastrukturális fejlesztéseket, a francia TotalEnergies nem tengeri (onshore) kitermelési projektje is 20 milliárd dollár értékű. E vállalatok mellett komoly érdeklőségekkel rendelkeznek a készletek feltárásában és kiaknázásában portugál, kínai, japán, dél-koreai, indiai és thai óriáscégek is.

¹⁸ A szakértők a hatalomellenes „felkelés” motivációi között ezeket a belső hajtó tényezőket hangsúlyozzák, nem pedig a szalafista ideológia vagy az Iszlám Állam példája domináns! Lásd Cronjé 2020.

életnek, a külföld azonban elnézte a rendszer hibáit. A kitörést ígérő kőolaj- és földgázmezők felfedezése is csak felfokozott reményekhez vezetett, amit követett a kiábrándulás.¹⁹

A MOZAMBIKI AL-SHABAAB MEGJELENÉSE

Az itt élő muszlimok körében a toleráns, elmékedő, miszticizmusba hajló szúfi irányzat dominált, ernyőszervezetként pedig a kormány által elismert, 1983-ban alakult Iszlám Tanács szolgált. Bár radikálisabb szólásokat már a hatvanas, hetvenes évektől hallani lehetett egyes – külföldi tanulmányokról visszatért²⁰ – hívőktől, de a szekuláris állam nem látott veszélyt a muszlim szektákban, ösztöndíjakban és külföldi tanítók érkezésében.

A radikális kenyai hitszónok, Abu Rogo Mohammed²¹ hívei kezdetben a dél-tanzániai Kibitiben rendezkedtek be, majd kezdtek átáramlani a határon Mozambik északi részére, ahol nagy számban éltek szegénységben élő reményvesztett fiatalok.²² 2007-ben nézeteik és hitgyakorlatuk sajátosságai miatt kisebb csoportok konfrontálódtak a helyi közösségekkel és a tradicionalista muszlim szervezetekkel a vallási rítusok, az állami oktatás vagy az öltözködés kapcsán. A szektás elszigetelődésből kitörésként saját imaházakat, mecseteket és a szekuláris állammal szemben alternatívát nyújtó vallásos iskolákat (*medresze*) hoztak létre.

2014-től az általuk felszabadított zónáknak nevezett területeken saját kívánalmaik szerint éltek, ezen kívül viszont mindenkit hitetlennek (*kafír*) bélyegeztek – miközben a többség éppen őket tekintette deviánsoknak.²³ A szaúdi és a szudáni vallási iskolákból visszatért fiatalok a saría jog bevezetését, a mozambiki nemzeti hősök szobrainak és a nyilvánosan felállított keresztnek az eltávolítását, az alkoholárusítás betiltását és a gyermekeknek a koedukált állami oktatási rendszerből való kivételét szorgalmazva szervezkedtek.²⁴ 2014 körül fegyveres képzésbe kezdtek a mecsetekben – amit a helyi lakosság jelentett is a hatóságoknak, melyek végül 2017 májusában számos gyanús személyt tartóztattak le. Ez válaszcsepásra készítette az összeesküvőket, akiknek a létszáma akkor 300 körül lehetett.²⁵

2017. október 5. korai óráiban ismeretlen fegyveresek – mintegy 30-an – támadtak meg rendőrségi célpontokat Mocímboa da Praia városában, megöltek két rendőrt, egy civilt és fegyvereket zsákmányoltak. A szuahéli és portugál nyelveket használó támadók a lakosoknak megígérték, hogy nem bántják őket, mert ők a kormány és a rendőrség ellen harcolnak, elutasítva a szekuláris állami oktatás és az egészségügy szolgáltatásait, valamint az adófizetést. A biztonsági erők néhány óra alatt kiszorították őket a városból, és 14 behatolóval végeztek. A lakosság egyszerűen al-Shabaabként kezdte emlegetni a csoportot²⁶ – utalva az amúgy al-Kaida kötődésű (!) szomáliai szervezetre –, tagjait pedig *mashababos*-nak.

Kezdeti válaszként a rendőrség különleges erőit (*Grupo de Operações Especiais* – GOE) és a rohamrendőrséget (*Unidade de Intervenção Rápida* – UIR) vezényelték a térségbe. A hatóságok százas nagyságrendben vettek őrizetbe gyanúsnak tekintett személyeket, illetve

¹⁹ A jelenség – syndrome of pre-resources curse – korántsem egyedi. Ouassif–Kitenge 2021, 9.

²⁰ Perkins 2019.

²¹ Videókazettákon is terjedő beszédeit a szegények kárára gazdagodó elitek és nagyvállalatok elleni retorika határozta meg, amire nagy volt a fogadókészség. Őt magát nyugati célok elleni támadások segítségével, illetve a szomáliai al-Shabaabbal való kapcsolatokkal is gyanúsították, 2012-ben ismeretlenek ölték meg.

²² West 2018.

²³ Matsinhe–Valoi 2019: i. m. 9.

²⁴ Morier-Genoud 2017.

²⁵ Beavor 2020.

²⁶ Life returns to normal... 2017.

meccseteket zárattak be vagy romboltattak le mint az iszlám fundamentalizmus melegágyait. 2017 maradék részében jobbra falvakat támadtak meg éjszaka, illetve ellenségüknek tekintett helyi szúfi vezetőket végeztek ki a jobbra csak Kalasnyikovokkal és késekkel, macsétákkal rendelkező „felkelők”. December 17-én azonban a rohamrendőrség konvoját támadták meg, melynek során egy magas beosztású parancsnok életét vesztette, öt rendőr megsebesült. A rendőrség először a támadók semlegesítéséről beszélt, a falvak elleni támadások eseteit pedig még nem kapcsolták össze, valamint korlátozták a híradásokat is a régióból.

A MOZAMBIKI BIZTONSÁGI ERŐK

Az új típusú kihívással a fegyveres erőknek kellett szembenézniük, elhibázott válaszlépéseik pedig sok kritikát váltottak ki, és a helyzet tartós romlását hozták.

Az ország külpolitikájában a jószomszédi viszonyokra és a fejlődő országokkal való partnerségre épített biztonsági erőiben a belbiztonságért felelős különleges rendőri erők kaptak nagyobb támogatást a hadsereggel szemben. A forráshiány és az alacsony morál nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a fegyveres erők nem tudták gyorsan elfojtani vagy hatékonyan kezelni a kibontakozó válságot.

A Mozambiki Véderő (*Forças Armadas de Defesa de Moçambique* – FADM) a polgárháború lezárultával, 1994 augusztusában jött létre a Dél-Afrika által támogatott RENAMO fegyveres szárnyának a kínai és szovjet instruktorok képezte hadseregbe történő integrálásával.²⁷ A 30 ezer fősre tervezett új haderő mellett portugál, francia és brit tanácsadók segédkeztek, de a súlyos alulfinanszírozottság és logisztikai hiányosságok miatt a haderő létszáma végül csak mintegy 10–13 ezer fő volt. 2016-ban szervezetileg 3 különleges rendeltetésű, 7 könnyűgyalogos-, 2 műszaki, 2 tüzér- és egyetlen logisztikai zászlóalj alkotta a szárazföldi erőket. A hidegháborús eredetű eszközök hadrafoghatósága ekkorra 10%-ra csökkenhetett.²⁸

A légierő szovjet és kubai segítséggel épült ki, de a hidegháború lezárultával a Portugáliával kötött katonai-technikai egyezmény tartotta azt életben a pilóták és a földi kiszolgálószemélyzet kiképzésével. A technikai eszközök azonban elavultak, mennyiségileg kevés áll rendelkezésre és kevésbé alkalmasak felkelésellenes műveletekre.²⁹

A haditengerészet formailag komoly erőnek tűnhetett, új beszerzések sorát hajtva végre a 2010-es években, mint például újonnan gyártott francia űrhajókat. Ugyanakkor erősen kérdéses, hogy valóságosan mely egységek maradtak bevetettek.³⁰

AZ IS-MOZAMBIQUE

Sokáig homály fedte a helyiekkel keveset beszélő fegyveresek hátterét: a régióra nem jellemző a vallási extrémizmus és a szélsőséges fegyveres erők sem, ugyanakkor a felkelés kitérője szinte egybeesett a terület felértékelődésével a tengeri földgázmezők felfedezése

²⁷ Bővebben: Malache et al. 2015.

²⁸ The Military Balance 2016; Kruger–Martin 2013.

²⁹ 2021-ben 6-8 db MiG–21 repülőgép lehetett működőképes, miután a román Aerostar által 2016-ban felújításon estek át. Ezek mellett mindössze 1–1 db L–410 és An–26 szállítórepülőgép, 1 db L–39 kiképzőrepülőgép áll rendelkezésre, helikopterekből 2 db SA–341 Gazelle, 2 db Mi–34 és 4 db Mi–17. World Air Forces 2023, 24.

³⁰ Lásd bővebben Sutton 2021.

A KONFLIKTUS ESZKALÁCIÓJA

2018-ban a kormányerők renyhe reakcióján és elégtelen felkészültségén felbátorodva a szervezet már nappal is rohant le távoli településeket, felgyújtva a falusiak minden tulajdonát és keresztény templomokat, illetve elszigetelt utakon az őrzőerők elleni lesállítások voltak még jellemzőek. Január végén arab és portugál nyelven először adtak közre videót, melyben felszólították a mozambikiakat a csatlakozásra az iszlám diktálta életforma védelmében. Májusban jelentek meg először híradások nők és gyermekek megöléséről, illetve demonstratívan fejeztek le helyi vezetőket és tanárokat. Reakcióként önállóan vagy a hadsereggel közösen vadászó helyi milíciák szerveződtek volt katonákból és a polgárháború veteránjaiból – igaz, némely csoportot az a vád ért utóbb, hogy bűnözői tevékenységet folytatnak, mások túlkapasokat követtek el.

2019-ben növelték támadásaik intenzitását és területi kiterjedését, a Kongóban zajló ADF/MTM-ellenes hadműveletek miatt pedig megugrott a külföldi harcosok beáramlása.

Az év elejétől magányos civil járműveket és buszokat is megtámadták, május 28-án pedig először jelentettek rögtönzött robbanószerekkel végrehajtott támadást, mikor egy utasokat is szállító teherautónál történt robbanás Macomia körzetben, katonai kíséret mellett – 16 ember, köztük három katona vesztette életét, 10-en pedig megsebesültek. Ez új és aggasztó szintlépést jelentett a dzsihadisták támadóképességeit illetően.

Június 4-én már az ISIS propagandagépezete is „reklámozta” az IS-CAP sikerét a mozambiki hadsereg ellen Mitopy-nál, ahol legalább 16 katonát megöltek és 12-t megsebesítettek.³⁴

A mozambiki kormány – lépéskényszerben lévén – 2019 szeptemberében Moszkvával egy sor megállapodást kötött hadianyag-szállításokról és kikötőhasználatról, és hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy direkt katonai segítségről is szó esett. A nem megfelelően felkészített és felszerelt hadsereg elégtelen létszáma nem tette lehetővé a terület hatékony izolálását és a fegyveres csoportok felszámolását, ezért a központi kormány zsoldosok alkalmazása mellett döntött. A Wagner-Csoport részéről mintegy 200 „tanácsadó” érkezett, három Mi-171 típusú helikopter támogatásával már a hónap végén, de túl gyorsan harcra vetették őket, ami kellő felkészülés, hírszerzés és helyismeret hiányában rövid idő alatt súlyos veszteségekhez vezetett.³⁵ A bizalmi viszony alaposan megromlott a megbízhatatlannak tekintett helyi biztonsági erők és az idegenül mozgó orosz zsoldosok között, akik az év végéig ki is vonultak. A szintén felbérelt dél-afrikai Dyck Advisory Group (DAG)³⁶ zsoldoscég 2019-től a rendőrség kiképzése mellett francia gyártmányú helikopterekkel nyújtott légi támogatással segítette a kormányerőket 2021-ig. A számos irányban lekötött kormányzat³⁷ azonban még mindig „bűnözőkről” beszélt, igyekezve lekicsinyelni az „északi problémát”.

2020-ban a szélsőségesek az önbizalom és a tapasztalatok növekedésével nagyobb, védett településeknek is nekitámadtak: március 23-án heves támadás indult a több mint 30 ezer lakosú Mocímboa da Praia város ellen, részben a tenger felől motorcsónakokkal. Az ellenállást gyorsan legyűrve útzáratokat és barikádokat állítottak fel, feldúlták a kormányzati épületeket, de a civil lakosságot nem bántalmazták – éppenhogy élelmet osztottak. A sikert

³⁴ Weiss 2019.

³⁵ Fabricius 2019.

³⁶ Lionel Dyck ezredes korábban a rodéziai, majd a zimbabwei hadseregben szolgált. Jó kapcsolatot épített ki a mozambiki kormánnyal, mikor a RENAMO ellen segítette a polgárháború során. 2012-ben alapította cégét Dél-Afrikában, és először aknamentesítésre és orrvadászat elleni műveletekre szerződött Maputóval.

³⁷ Igyekeztek nem elijeszteni az északi beruházásokba éppen belekezdő óriáscégeket. Ráadásul hurrikánokkal és súlyos áradásokkal is szembe kellett nézni, októberben pedig elnök- és parlamenti választásokat tartottak.

így maximálisan kiaknázva nem vártak be egy lehetséges ellencsapást, inkább kivonultak. Másnap 110 km-re délre, Quisszanga esetében hasonlóan jártak el. Március 26-án a városban felvett videót tettek közzé; ebben kijelentették: a saría előírásai szerint akarnak élni, ezért készek is meghalni – egyúttal külföldieket is hívtak harcukhoz.

Április 7-én Xitaxi faluban a szervezethez csatlakozni nem hajlandó 52 embert gyilkoltak le kegyetlenül, és ekkor már a szélsőségesek nyíltan beszéltek szándékukról, egy iszlám kalifátus alapításáról. Ennek nyomán az elnöki nemzetbiztonsági tanácsadó testület először ismerte el, hogy az események mögött nem banditák vagy felfegyverzett bányászok állnak, hanem az Iszlám Államhoz köthető militánsok.³⁸ A hadsereg sorban adott ki jelentéseket sikerekről és megölt lázadókról, az elnök mégis kénytelen volt segítséget kérni immár a környező államoktól, belátva a helyzet súlyosságát.

2020. augusztus 11-én végleg elveszett maga Mocímboa da Praia is: hatnapos harcot követően a lőszerből kifogyó kormányerőket evakuálni kellett, részben a tengeren át. A dzsihadisták már a megelőző időszakban igyekeztek elszigetelni a várost, a környező falvakat jó ideje terrorizálták, a menekülni akarókat elfogták és kivégezték. A hadsereg a várostól délnyugatra levő muedai bázisáról ellentámadást szervezett – a menetoszlop azonban félúton, Awassze előtt lesállításba futott és 55 katonát veszített, és 90-nél több volt a sebesült.³⁹ A fegyveresek közel egy évig birtokolták a várost, melyet az IS-CAP a fővárosává nyilvánított, egyben a régió egyetlen aszfaltozott útját is elzárták ezzel észak felé. Novemberben már az Északi Művelési Központnak helyet adó, stratégiai fontosságú Mueda városa is fenyegetéseket kapott, melynek nyomán megindult a menekülthullám.

Filipe Nyusi elnök végül elismerte, hogy nemzetközi dzsihadistákkal állnak szemben – utat nyitva más afrikai államok segítő intervenciójának, amitől korábban elzárkózott. Ezzel gyakorlatilag beismerte, hogy a civilekkel szembeni túlkapasok miatt a lakosság bizalmát elvesztő mozambiki biztonsági erők valóban képtelennek bizonyultak kezelni a fenyegetést. Ruanda és a Dél-afrikai Fejlesztési Közösség (*Southern African Development Community* – SADC) katonai beavatkozására lett szükség, illetve az amerikai kormányzatot és az Európai Uniót is felkérték a mozambiki fegyveres erők megsegítésére. Mindezek dacára a felkelők képesek voltak még fokozni is művelési tempójukat, illetve kiterjeszteni tevékenységüket: 2020. október 15-én, a parlamenti választások napján első – általuk is elismert – támadásukat hajtották végre Tanzánia területén: a határközeli Kitaja faluban legalább 20 embert öltek meg, házakat és egy páncélozott járművet gyújtottak fel, fegyvereket és készpénzt zsákmányoltak. Legalább 300-an vehettek részt a támadásban, részben a helyi lakosok által is segítve, akik megmutatták, mely házakat gyűjtsák fel.⁴⁰

December 4-én egy mozambiki katonai oszlop futott csapdába Muidumbe körzetében, a súlyos tűzharcban 25 katona veszítette életét, több tucatnyian sebesültek meg.⁴¹

Az általános félelem légkörében az emberek nem mertek kimenni a földjeikre vetni vagy a termést betakarítani, sem az erdőbe élelemért vagy tűzifáért. Mind többen kényszerültek menekülni, az évek során akár többször is, miközben a biztonsági erők masszív fellépéssel igyekeztek a helyi lakosságot elriasztani a fegyveresek támogatásától, illetve az újságírók letartóztatásával, kitoloncolásával a híradásokat ellehetleníteni.

³⁸ Mozambique Admits... 2020.

³⁹ Fabricius 2020.

⁴⁰ West 2020.

⁴¹ Jihadists kill 25 soldiers... 2020.

2021. március 24-én az addig a harcoktól megkímélt Palma városa vált célponttá: a mintegy 75 ezer lelkes települést a TotalEnergies cég földgázkitermelési beruházásai tették igazán fontosná: az Afungi-félszigeten létrehozott, fallal körülvett létesítményét kiszolgáló közel 1000 külföldi munkavállaló a városban kapott elhelyezést.

A fekete vagy katonai egyenruhába öltözött támadók három irányból támadták meg egyidejűleg a várost, illetve azon belül alvó sejtek aktivizálták magukat. A katonai támpontokon és rendőrállomásokon túl elsődlegesen a várostól északra a repülőtér, a bankok és az élelmiszerraktárak megszerzése volt a cél, ahová nem sokkal korábban érkezett készpénz és ellátmány. Elvágták a távközlési kábeleket, és rövidesen a mobilszolgáltatás is megszűnt. Mintegy 35–40 ezren menekültek el Pemba, a közel 250 kilométerre levő tartományi főváros vagy konvojokkal Mueda, az ekkor legészakabbi katonai támaszpont felé. Sokan csak a közeli erdőkbe vették be magukat vagy a tanzániai határ felé vettek irányt.

Bár figyelmeztetések már két hónapja voltak a lehetséges támadásról, a hadsereg és a rendőrség csak lanya ellenállást tanúsított a mintegy 200 harcossal szemben, akik a város megszerzése után újabb erősítéseket kaptak. Számos helyi lakost a nyílt utcán végeztek ki, miközben az Afungi-félsziget bejáratánál a hadsereg 700–1000 főnyi egysége nem mozdult. A szélsőségesek 28-án a biztonsági erőktől szinte háborítatlanul kivonultak, míg a hadsereg jelentései szerint „komoly erőket semmisítettek meg”.⁴²

A kezdeményezőkétség inkább az IS-CAP-ra volt jellemző, míg a felkészületlen mozambiki hadsereg még mindig csak reagált, és mintha semmit se tanult volna az évek során. A hadsereg csak 2021 januárjában (!) kapta meg a vezető szerepet a rendőrségtől a műveletek irányításában, de forrásai összpontosítását nehezítette, hogy az Afungi-félszigeten erős csoportosítást kötött helyhez a külföldi létesítmények védelme.

A SADC hiába ajánlkozott többször is, rendre elutasító válaszokat kapott a külföldi beavatkozástól mereven elzárkózó kormánytól. Végül június 23-án az állam- és kormányfők maputoi rendkívüli ülésén már csapatok (*SADC Mission in Mozambique – SAMIM*) alkalmazásáról döntöttek. Majdnem a ruandai intervencióval egy időben, július 15-én az első SAMIM-csapatok meg is indultak⁴³ a szélsőségesek semlegesítése, a rend helyreállítása és humanitárius segítségnyújtás céljával. A dél-afrikai parancsnokság alá dandárerejű, mintegy 2000 fős csoportot rendeltek, légi és haditengerészeti komponensekkel, illetve egy ROLE-2 szintű tábori kórházzal. Ezek az erők augusztusban harcba is léptek, folyamatos nyomást gyakorolva a felkelőkre.

Maputo kérésére 2021. július 9-én Ruanda kezdetben 700 katonából és 300 rendőrből álló kontingenst küldött.⁴⁴ A mozambiki hadsereggel közösen két irányból nyomultak Mocímboa da Praia felé: délnyugat felől az N380-as úton, illetve északról, Palma felől a part mentén. Július utolsó hetében Awassa térségében heves ellenállásba ütköztek, és bár mindkét fél súlyos veszteségeket szenvedett, sikerült megtörni és visszavonulásra kényszeríteni a felkelőket Mocímboa felé, akik még több lesállással próbálkoztak lassítani az előrenyomuló szövetségeket. Augusztus 1-jén a katonák mégis benyomultak Mocímboa da Praia-ba a helyi milíciák támogatásával, másnap pedig a tengerészet hajtott végre partraszállási műveletet, mozambiki helikopterek légi támogatásával. Az ellenállók kisebb csoportokra oszolva az „üss és fuss” (*hit-and-run*) taktikájára tértek át ahelyett, hogy mereven ragaszkodtak

⁴² Lister 2021.

⁴³ Southern African Development Community Mission in Mozambique nyolc ország (Angola, Botswana, Dél-afrikai Köztársaság, Kongói Demokratikus Köztársaság, Lesotho, Malawi, Tanzánia, Zambia) részvételével.

⁴⁴ Rwanda's ambitions... 2022.

volna területek megtartásához: 8-án a ruandai hadsereg szóvivője bejelentette a nagyrészt elpusztult város felszabadítását. A tanzániai biztonsági erők ekkor szorosan zárták a határt és vadászták az átszökött rebelleket.

Rövidesen a mozambiki–ruandai erők felújították offenzívájukat a várostól délre, melybe először kapcsolódtak be a SADC delegálta csapatok: a szélsőségesek fákat döntve keresztbe az utakon igyekeztek lassítani a támadókat, míg mások a Messalo folyónál beleállva a harcba vagy lesállításokkal lassították a szövetségeseket. A további veszteségek elkerülésére nyugatra, Niassa tartományba vagy éppen még délebre, Quissinga térségébe vonták ki a túlélőket.

2021 októberében egyesített műveleti bizottságot (*Joint Operation Committee – JOC*) hoztak létre a mozambiki, a ruandai és a SAMIM-erők képviselőiből – utóbbi szervezet egyesített értékelő-elemző csoportot alakított (*Joint Intelligence Task Team*) a zsákmányolt anyagok kiértékelésére, valamint a felkelők szervezetének és vezetésének jobb megértéséhez.

November 7-én a Ntuleniben (Palma körzete) felhalmozott lakossági maniókakészletet dézsmáltak meg – ami jelzi a felkelők súlyos ellátási-élelmezési problémáit. A mozambiki–ruandai erők „forró nyomon” indulva drónokkal leköverték a támadókat, majd sarokba szorítva őket többükkel végeztek.⁴⁵ Ezekben a napokban jelentések szerint többen is megadták magukat, ami szokatlan volt: egyrészt súlyos megtorlás követte az „árulást” a lázadók részéről, másrészt addig a kormányerők se nagyon ejtettek foglyokat.

Míg a palmai harcok idején 2000 főre becsülték az aktív harcosok számát, egy év múlva ez 200–400 főre olvadhatott, miközben szervezetenként még jobban decentralizálódott kisebb önálló egységekre, melyek a tengerparti övezet helyett immár a belsőbb területekre helyezték működési területüket: egy részük a Quirimbas Nemzeti Parkba húzódott vissza, a menekülttáborokban toborzott⁴⁶ vagy elvegyült a civil lakosság közt. A területszerzés és -megtartás helyett a földrajzilag kiterjedtebb gerillaharc lett a cél, amelyhez már kereskedelmi forgalomban kapható megfigyelő drónokat is használtak.⁴⁷ 2021 áprilisától a következő egy évben 332 incidenst jelentettek, de sporadikusan és kisebb önálló csoportok által végrehajtva.

2022 májusában az ISIS híradásában „a kalifátus mozambiki katonái” fordulat mellett először jelent meg Mozambik önálló tartományként (*wilayat Mozambique*)⁴⁸ – vagyis leválasztva a „Közép-afrikai Provinciáról”, ezzel az IS-CAP szervezetről is. Ekkor már 24 országból tartózkodtak katonák Mozambikban, hogy segítsék a biztonsági erők kiképzését, vagy hogy közvetlenül műveletekben vegyenek részt.⁴⁹ Ruanda 2500 főre növelte kontingense létszámát és igyekezett lezárni a dzsihadisták további terjeszkedését dél felé – védve a kormány kérésére a féldrágakő- és grafitbányákat, miközben a SAMIM-erők Cabo Delgado nyugati és központi részein viaskodtak a nagyobb településekről kiszorított lázadókkal.

A dzsihadisták lehetséges tértnyerésére szakértők többször is figyelmeztettek: 2021 novemberében a nyugatra található hegyvidékes, aranyban és rezervátumokban gazdag Niassa, 2022 szeptemberében pedig a népesebb, gyapottermelő déli Nampula tartományban ért több települést támadás.⁵⁰ Előbbi területén új forrásokhoz juthatnak, emellett a keresztény-muszlim

⁴⁵ Cabo Ligado Weekly 2021.

⁴⁶ Winning Peace in Mozambique's... 2022.

⁴⁷ Doctor 2022, 11–12.

⁴⁸ Allen 2021.

⁴⁹ 10 ország a SADC missziója keretében, 11 az EUTM által, illetve bilaterális alapon az Amerikai Egyesült Államok, Ruanda és Uganda.

⁵⁰ Mangwiro 2022.

lakosságú Malawi felé nyithatnak frontot, illetve új irányban folyósít Tanzánia felé – ezzel pedig a kongói ADF/IS-CAP kiképzőtáboraihoz.⁵¹

TÖBBIRÁNYÚ MEGOLDÁSKERESÉS

A nemzeti szuverenitást féltő kormány saját erői elégtelenségével szembesülve alternatívákat keresett – így került az orosz Wagner-zsoldoscsoport a helyszínre, felkészültségük mégse bizonyult megfelelőnek az adott környezetben, ahogy a dél-afrikaiaké sem. Ezután a bilaterális megoldásokat részesítve előnyben Maputo együttműködési megállapodást kötött Tanzániával a dzsihadisták elleni műveletek összehangolásáról és információk megosztásáról. Még 2018 során Ugandával és a Kongói Demokratikus Köztársasággal született katonai megállapodás, illetve Ruandával egyetértési memorandumot írtak alá: Kigalit fel is kérték terrorellenes műveletek végrehajtására Mozambik területén.⁵²

A SADC képességei és a források hiányosságai egyre inkább kiütözköztek, ezért 2022 áprilisában az Európai Unió 2 millió eurós gyorssegélyt hagyott jóvá a pusztá működőképessége megtartásához! Ugyanakkor Tanzániában egy regionális terrorizmusellenes központot hoznak létre, hogy az ISIS helyi hálózatairól információkat cserélhessenek.⁵³

Az Amerikai Egyesült Államok különmegbízottja 2021 márciusában a sajtónak arról nyilatkozott, hogy az „Iszlám Állammal Afrikában kell felvenni a harcot”,⁵⁴ ugyanekkor a Külügyminisztérium „ISIS-Mozambique”-nak nevezve a szervezetet felvette a külföldi terroristaszervezetek (*Foreign Terrorist Organizations* – FTO) listájára. Az amerikai kormányzat fontosnak tartja, hogy ezen a fronton is segítsen „feltartóztatni, legyengíteni és végül legyőzni” az ISIS itteni képviselőit.⁵⁵ A 2021 márciusában indított kiképzési program (*Joint Combined Exchange Training* – JCET) során a *U.S. Special Operations Command Africa* (SOCAFRICA) „zöldsapkásai” az itteni különleges erőket képzik ki.⁵⁶

Portugália – mint volt gyarmatosító – 2021 májusában kötött védelmi együttműködési keretegyezményt különleges erők, tengerészgyalogosok és kommandók kiképzésére, a légi és szárazföldi komponensek együttműködése és drónok általi hírszerzés oktatására, ezen túl Lisszabon az EU napirendjébe is beemelte a kérdést: ennek eredményeként 2021. július 12-én a EU Tanácsa döntött egy többnemzeti kiképzőmisszió (*European Union Military Training Mission in Mozambique* – EUTM Mozambique) létrehozásáról,⁵⁷ mely 2021. november 3-án indult útjára kétéves mandátummal. A 10 ország⁵⁸ mintegy 140 fővel vesz részt a misszióban, portugál vezetés alatt. A végcél, hogy a mozambiki fegyveres erők kiképzésével és felszerelésével önállóan legyenek képesek műveleteket végrehajtani a nemzetközi hadijogi normákat és az emberi jogokat tiszteletben tartva⁵⁹ – vagyis professzionális haderőként. Az EU ugyanakkor a pusztá katonai-rendőri fellépés helyett egy integrált megközelítést támogat.

⁵¹ Winning peace... 2022.

⁵² Gould 2023a; illetve lásd Council adopts assistance measures... 2022.

⁵³ Winning peace... 2022.

⁵⁴ Hanlon 2021.

⁵⁵ Powell 2020.

⁵⁶ U.S. government provides... 2021.

⁵⁷ Council Decision (CFSP) 2021/1143.

⁵⁸ Portugália mellett Belgium, Finnország, Görögország, Olaszország, Románia, Spanyolország és a három balti állam.

⁵⁹ EUTM working toward... 2022.

Emellett a hadsereg hiányosságai (helyismeret, helyi viszonyok, itt beszélt nyelvek) felismerése tette fontossá a FRELIMO-közeli, döntően makonde etnikumú helyi milíciái segítségét: a 2018-ban még spontán szerveződő önvédelmi csoportok 2021-től bekapcsolódtak a ruandai és SAMIM-erőkkel közös offenzív műveletekbe is, komoly terhet is levéve a vállukról (helyi vezetőkként, ellenőrző pontok működtetésével, közös járőrözéssel, pénzért vállalt konvoj-kísérő feladatokkal).⁶⁰ 2023 során e milíciák szerepét végre jogilag is szabályozák, és Helyi Erő (*Força Local*) néven a haderő részévé tették – a védelmi miniszter felügyelete alatt.⁶¹

A többirányú csapások nyomán az IS-Mozambique 2023 második felében Muidumbe és a partmenti Macomia körzetében maradt aktív: bár augusztusban elvesztették a katonai műveleteik vezetőjét, Bonomade Machude Omart,⁶² de szeptember 11. és október 1. közt így is hat támadást hajtott végre rögtönzött robbanóeszközökkel főútvonalak mentén.⁶³ December 26-án Mucojo és Pangane falvaknál egyidejűleg végrehajtott támadások során legalább 13 mozambiki katonát öltek meg, majd 2024 január legelején a fegyveresek felbukkanása a Mocímboa da Praia melletti falvakban tömeges pánikot váltott ki a lakosság körében, mire a ruandai hadsereg lezárta a menekülők útját, biztosítva őket, hogy uralják a helyzetet.⁶⁴

ÖSSZEGZÉS

Az ENSZ adatai szerint a mozambiki konfliktusban annak kitörése, 2017 októbere óta több mint 4000-en veszthették életüket és mintegy 1 millió ember kényszerült elmenekülni otthonából.⁶⁵ Az iszlamista felkelés 2017-es első megnyilvánulása még nem keltett nagyobb figyelmet Mocímboa da Praia 2020. augusztusi elestéig, különösen a földgázipari nagyberuházások fenyegetettsége miatt. A kormány a belengetett befektetéseket féltve tagadta az iszlamista motivációt a kezdeti támadások mögött, a „banditizmus” szóhasználat azonban félrevitte a válságkezelést a pusztá rendőri fellépés irányába, míg az „iszlamista veszély” kártya túlzó erőalkalmazást hozott, mely a társadalom polarizálódását vonhatja maga után.⁶⁶

Az iszlamisták fokozatosan növelték akcióik kockázatát, ritkán ragaszkodtak mereven területek megtartásához, a veszteségeket kerülendő kitértek az erősebb csoportosítások elől. Ugyanakkor nagyon mozgékonyak bizonyultak, az utak és a települések nagyobb körét tudták kontrollálni folyamatos jelenlét nélkül is.⁶⁷ A frusztrált, gyakran a helyi nyelvet sem beszélő biztonsági erők túlzott és félremenő reakciói az északi régió lakosságának mind nagyobb hányadát fordíthatják a kormány ellen, a felkelők pedig műveleteiket még tovább terjeszthetik Mozambik középső részei, illetve északon Tanzánia felé.⁶⁸ A terroristák

⁶⁰ Cabo Ligado 2023.

⁶¹ Lásd bővebben Mangwiro 2023; Queface 2023.

⁶² Harci neve az Ibn Omar volt, aki 2006–2008 közt a mozambiki haditengerészetnél tengerészgyalogosként szolgált. Lásd Nhachote 2023.

⁶³ Gould 2023b.

⁶⁴ Gould 2024.

⁶⁵ Opali 2023.

⁶⁶ Morier-Genoud 2017: i. m.

⁶⁷ Columbo 2020.

⁶⁸ Az autoriter kormányzat választások útján aligha váltható le: a Julius Nyerere alapította állampárt, a Forradalom Pártja a függetlenség óta tartja kézben erősen a kormányrudat, valamint a keresztény dominancia fontos oszlopa uralmának. Ugyanakkor Tanzániában a Zanzibár-szigetcsoport mellett a Kenyával szomszédos tengerparti Tanga, a tengermelléki Pwani és a Mozambikkal határos Mtwara régiókban is azonosítottak szélsőségesek által használt mecseteket és létező sejteteket. Ha a sajtókorlátozások dacára jöttek is híradások akcióikról, jellemzően csak bűnözői csoportokra fogták azokat – ahogyan korábban a mozambiki kormányzat is tette.

akciórádiusát ugyanakkor behatárolja, hogy masszívan keresztény többségű területek felé tudnának továbblépni, másrészt szemmel láthatólag a logisztikai hátterük gyenge – élelmi-szert és készpénzt igyekeznek mindenhol zsákmányolni.

A szervezet brutalitása ugyanakkor több mindenre utalhat: a helyi támogatás és kötődés törekenységére, szolgálhat figyelemfelkeltésként, de a csoport elszántságát és céljai komolyságát is bizonyíthatja. A konfliktus elhúzódása lehetővé teszi a fegyveres harc és a terror hatékonyságának további növelését, bár eddig legalább a nagyobb szakértelmet igénylő, járművekbe rejtett rögtönzött robbanóeszközök vagy a pusztítóbb öngyilkos merénnyelők még nem jelentek itt meg.

A maputoi kormánykörök és a pártközeli klientúra célja láthatólag az, hogy a felkelést egyrészt lekicsinyelve maga oldja meg, ezzel elkerülve felelőssége firtatását az ország és annak ásványkincsei kisajátításában, a hadsereg azonban létszámában, felkészültségében és felszerelésében sem tudott megbirkózni a katonák egyik legnehezebb feladatával – a felkelésellenes műveletekkel. 2019-től ezért orosz és dél-afrikai zsoldosokat vontak be, akik lélegzethez juttathatták volna a helyi biztonsági erőket, miközben hiányképeket pótolnak a tapasztalt exkatonákkal – de azok korlátai is hamar kiütköztek, és 2021 óta nincsenek jelen. A hatalom másik alternatív válasza is saját hibái elhallgatását szolgálta: külső tényezőket, az Iszlám Állam aknamunkáját és terrorizmusexportját okolva a történelemért.⁶⁹ Jogos sérelmek miatti elégedetlenségéből kinőtt felkelés ellen külföldi segítség aligha jönne, az Iszlám Állam ellen annál inkább. Ez lehetővé tette a kormányzati kommunikáció változását: a külső segítség elfogadását bilaterális (Ruanda) és regionális (SADC) alapon, illetve képességépítést az EU és az Amerikai Egyesült Államok bevonásával. Ennek eredményei már látszódnak: 2023-ban 23 322 halálos áldozata volt az iszlamista erőszaknak Afrikaszerte – ami 20%-kal több az előző évinél –, ezek 99%-a azonban a Száhel-övezet (kiemelten a Csád-tó térsége) és Szomália területére esik. Mozambikban az év során 127 erőszakos incidens során 260-an veszítették életüket, ami 71%-os csökkenés 2022-höz képest! Ebből 53 támadás irányult kimondottan civilek ellen, 61 áldozattal.⁷⁰

A lázadók 2022 augusztusában közreadott videójukban az ország „elnyomóihoz” szólva figyelmeztetnek: addig harcolnak a hadsereg és a keresztények ellen, mígnem bevezetik a sariát Mozambikban.⁷¹ A konfliktus vége tehát nem látszik, és egyik oldal sem hajlandó tárgyalni. A kormánynak a konfliktus lezárásához megfelelő körülményeket kellene létrehoznia: a környező államok és tágabban a nemzetközi közösség támogatását bírja, így megvannak a források és a lehetőségek, hogy biztonsági erői professzionalizmusát erősítse és önállóan felkelésellenes műveletekre hatékonyan alkalmazza. Aggódásra ad okot, hogy a SAMIM 2024 júliusában kivonul az országból, és hogy szeptemberben az EUTM mandátuma is lejár – bár Portugália a hosszabbításért lobbizik.

A biztonsági erők társadalmi támogatottságának helyreállítása márpedig elemi fontosságú lenne, hogy a helyi milíciákat is bevonva a lakosság támogatásával elszigeteljék és ellehetetlenítsék a szélsőségeket, valamint párbeszéd indulhasson a megegyezésre hajló elégedetlenkedőkkel, lefegyverezzék és ismét a társadalomba integrálják a lázadókat, leválasztva a keményvonalasokat. Emellett a nagyhatalmú multinacionális cégek érdeke is a viszonyok rendezése, így a katonai-rendőri megoldás mellett fontos a térség fejlesztését

⁶⁹ Az Afrika-szakértők inkább hajlanak arra, hogy a lokális problémákból induljanak ki indítékként, míg a terrorizmus-elemzők a szalafista mozgatórugókat és a külső hatásokat helyezik előtérbe. Rentergem 2022, 3.

⁷⁰ Deaths Linked to Militant Islamist Violence... 2024.

⁷¹ Islamic State fighters... 2022.

szolgáltatók projektjeinek futtatása az új bevételekből – amihez a korrupció visszaszorítása és az állam intézményei iránti közbizalom helyreállítása elengedhetetlen.⁷²

A felkelés egybemosása az Iszlám Állam globális mozgalmával lehetővé teszi, hogy a kormányok felmenthessék magukat a sokszor jogos helyi sérelmek okozásának felelőssége alól és azok megoldásától – ezzel pedig rossz stratégiát követnek: az erőpolitika és a rendkívüli intézkedésekkel történő visszaélés éppenhogy a további radikalizációhoz kövezi ki az utat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- *Actor Profile: Local Forces – The Communal Militias of Mozambique*. Cabo Ligado, 2023. 11. 22. <https://acleddata.com/acleddatanew/wp-content/uploads/2023/11/Cabo-Ligado-Actor-Profile-Local-Forces.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 08.)
- Allen, Karen: *Drones and Violent Nonstate Actors in Africa*. Africa Center for Strategic Studies, 2021. 08. 06. <https://africacenter.org/spotlight/drones-and-violent-nonstate-actors-in-africa/> (Letöltés időpontja: 2024. 01. 31.)
- Atuhaire, Patience: *Uganda suicide attacks: Inside view of the IS-linked ADF rebels*. BBC, 2021. 11. 24. <https://www.bbc.com/news/world-africa-59380311> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 10.)
- Beevor, Eleanor: *Who are Mozambique's jihadists?* IISS, 2020. 03. 25. <https://www.iiss.org/blogs/analysis/2020/03/csdp-mozambique-jihadists> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 22.)
- Cabo Ligado Weekly: 8–14 November. 2021. 11. 16. <https://www.caboligado.com/reports/cabo-ligado-weekly-8-14-november-2021> (Letöltés időpontja: 2023. 01. 10.)
- Candland, Tara et al.: *The Islamic State In Congo*. extremism.gwu.edu, 2021. <https://extremism.gwu.edu/sites/g/files/zaxdzs2191/f/The%20Islamic%20State%20in%20Congo%20English.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 24.)
- Columbo, Emilia: *The Secret to the Northern Mozambique Insurgency's Success*. War on the Rocks, 2020. 10. 08. <https://warontherocks.com/2020/10/the-secret-to-the-northern-mozambique-insurgencys-success/> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 02.)
- Columbo, Emilia – Doctor, Austin C.: *Foreign Fighters and the Trajectory of Violence in Northern Mozambique*. CSIS, 2021. 04. 14. <https://warontherocks.com/2021/04/foreign-fighters-and-the-trajectory-of-violence-in-northern-mozambique/> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 02.)
- *Council adopts assistance measures in support of the armed forces of five countries*. European Peace Facility, 2022. 12. 01. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/12/01/european-peace-facility-council-adopts-assistance-measures-in-support-of-the-armed-forces-of-five-countries/> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 20.)
- *COUNCIL DECISION (CFSP) 2021/1143 of 12 July 2021 on a European Union Military Training Mission in Mozambique (EUTM Mozambique)*. https://www.stradalex.com/en/sl_src_publ_leg_eur_jo/toc/leg_eur_jo_3_20210713_247/doc/ojeu_2021.247.01.0093.01 (Letöltés időpontja: 2023. 11. 22.)
- Cronjé, Justin: *Mozambique insurgency remains rooted in local discontent, for now*. DefenceWeb, 2020. 09. 09. <https://www.defenceweb.co.za/featured/mozambique-insurgency-remains-rooted-in-local-discontent-for-now/> (Letöltés időpontja: 2023. 11. 22.)

⁷² A ciklonok, heves esőzések és áradások nyomán rendre visszatérő kolerajárványok miatt a lakosság helyi hivatalnokokra és egészségügyi intézményekre támadt 2023 decemberében is, a „szegények szándékos megölésével” vádolva őket.

- Deaths Linked to Militant Islamist Violence in Africa Continue to Spiral. Africa Center for Strategic Studies, 2024. 01. 29. <https://africacenter.org/spotlight/mig2024-deaths-militant-islamist-violence-africa-rise> (Letöltés időpontja: 2024. 01. 31.)
- Doctor, Austin: *After Palma: Assessing the Islamic State's Position in Northern Mozambique*. Program on Extremism, The George Washington University, 2022. 08. https://extremism.gwu.edu/sites/g/files/zaxdzs5746/files/Islamic-State-in-Northern-Mozambique_Doctor_August-2022.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 12. 20.)
- *EUTM working toward a Mozambican Quick Reaction Force*. DefenceWeb, 2022. 02. 01. <https://www.defenceweb.co.za/featured/eutm-working-toward-a-mozambican-quick-reaction-force/> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 22.)
- Fabricius, Peter: *Mocimboa da Praia: Islamic State insurgents recapture strategic port town*. Daily Maverick, 2020. 08. 12. <https://www.dailymaverick.co.za/article/2020-08-12-mocimboa-da-praia-islamic-state-insurgents-recapture-strategic-port-town/> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 20.)
- Fabricius, Peter: *Wagner private military force licks wounds in northern Mozambique*. Daily Maverick, 2019. 11. 29. <https://www.dailymaverick.co.za/article/2019-11-29-wagner-private-military-force-licks-wounds-in-northern-mozambique/> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 22.)
- *Final report of the Group Experts on the Democratic Republic of Congo*. 2014. 01. 22. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N14/215/15/PDF/N1421515.pdf?OpenElement> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 20.)
- Gould, Tom: *Rwanda's Mozambique deployment expands to southern Cabo Delgado*. zitamar.com, 2023a. 01. 23. <https://zitamar.com/rwandans-mozambique-deployment-expands-to-southern-cabo-delgado/> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 15.)
- Gould, Tom: *Rwandans prevent exodus from Mocimboa da Praia as insurgents near district capital*. zitamar.com, 2024. 01. 08. <https://www.zitamar.com/rwandans-prevent-exodus-from-mocimboa-da-praia-as-insurgents-near-district-capital/> (Letöltés időpontja: 2024. 01. 29.)
- Gould, Tom: *The New IED War*. zitamar.com, 2023b. 10. 20. <https://www.zitamar.com/the-new-ied-war/> (Letöltés időpontja: 2023. 11. 22.)
- Hanlon, Joseph: *Mozambique News Reports & Clippings 469*. 2020. 02. 27. https://www.open.ac.uk/technology/mozambique/sites/www.open.ac.uk.technology.mozambique/files/files/Mozambique_469-27Feb2020_Cabo-Delgado-origins-notes.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 12. 22.)
- Hanlon, Joseph: *Mozambique Palma attack: Why IS involvement is exaggerated*. BBC, 2021. 04. 17. <https://www.bbc.com/news/world-africa-56773012> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 29.)
- Islamic State Fighters in Mozambique send a message to the Mozambican government and army and their Christian subjects. Cabo Delgado – Twitter, 2022. 08. 09. <https://twitter.com/delgadocabo/status/1557074116410281984> (Letöltés időpontja: 2022. 10. 24.)
- Jihadists kill 25 soldiers in Mozambique's restive north. AFP, 2020. 12. 05. <https://www.the-citizen.co.tz/tanzania/news/africa/jihadists-kill-25-soldiers-in-mozambique-s-restive-north-3219200> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 02.)
- Jihadist networks in sub-Saharan Africa: Origins, patterns and responses. European Parliament Think Tank, 2021. 09. 30. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2021\)698048](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2021)698048) (Letöltés időpontja: 2022. 12. 20.)
- Kruger, Anton – Martin, Guy: *Armed Forces for the Defence of Mozambique*. DefenceWeb, 2013. 08. 23. http://www.defenceweb.co.za/index.php?option=com_content&view=article&id=31653:armed-forces-for-the-defence-of-mozambique&catid=119:african-militaries&Itemid=255 (Letöltés időpontja: 2023. 02. 20.)

- *Life returns to normal in Mocimboa da Praia.* clubofmozambique, 2017. 10. 11. <https://clubofmozambique.com/news/life-returns-to-normal-in-mocimboa-da-praia/> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 20.)
- Lister, Tim: *The March 2021 Palma Attack and the Evolving Jihadi Terror Threat to Mozambique.* Combating Terrorism Center, 04–05. 2021. <https://ctc westpoint.edu/the-march-2021-palma-attack-and-the-evolving-jihadi-terror-threat-to-mozambique/> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 02.)
- Malache, Adriano et al.: *Profound transformations and regional conflagrations: The history of Mozambique's armed forces from 1975–2005.* Institute for Security Studies, Praetoria, 2015. <https://web.archive.org/web/20180319201403/https://oldsite.issafrica.org/uploads/EVOLUTCHAP7.PDF> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 20.)
- Mangwiro, Charles: *Mozambique Legalizes Local Militias to Help Fight Northern Insurgents.* VOA News, 2023. 04. 06. <https://www.voanews.com/a/mozambique-legalizes-local-militias-to-help-fight-northern-insurgents/7039006.html> (Letöltés időpontja: 2023. 09. 30.)
- Mangwiro, Charles: *Mozambique Struggling to Contain Violence in Troubled Northern Regions.* VOA News, 2022. 09. 07. <https://www.voanews.com/a/mozambique-struggling-to-contain-violence-in-troubled-northern-regions/6735287.html> (Letöltés időpontja: 2023. 09. 30.)
- Matsinhe, David M. – Valoi, Estacio: *The genesis of insurgency in northern Mozambique.* ISS Africa, 2019. 10. 31. <https://issafrica.org/research/southern-africa-report/the-genesis-of-insurgency-in-northern-mozambique> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 02.)
- Morier-Genoud, Eric: *Why Islamist attack demands a careful response from Mozambique.* The Conversation, 2017. 10. 20. <https://theconversation.com/why-islamist-attack-demands-a-careful-response-from-mozambique-85504> (Letöltés időpontja: 2023. 10. 05.)
- Nhachote, Luis: *The end of Cabo Delgado's most wanted man.* Mail&Guardian, 2023. 09. 05. <https://mg.co.za/africa/2023-09-05-the-end-of-cabo-delgados-most-wanted-man/> (Letöltés időpontja: 2023. 10. 19.)
- Opali, Otiato: *UN Security Council gets new voice from Africa.* China Daily Global Edition, 2023. 01. 05. <https://global.chinadaily.com.cn/a/202301/05/WS63b62bd4a31057c47eba7cd3.html> (Letöltés időpontja: 2023. 10. 19.)
- Ouassif, Amal El – Kitenge, Seleman Yusuph: *Terrorist Insurgency in Northern Mozambique: Context, Analysis, and Spillover Effects on Tanzania.* Africa Portal, 2021. 11. 30. <https://www.africaportal.org/publications/terrorist-insurgency-northern-mozambique-context-analysis-and-spillover-effects-tanzania/> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 20.)
- *Overview – Mozambique Poverty Assessment – Strong But Not Broadly Shared Growth.* World Bank Group, 2018. 04. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/377881540320229995/pdf/131218-WP-P162550-PUBLIC-FRI-OCT-26-7AM-DC-DIGITAL-Mozambique-Poverty-Assessment-2018.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 22.)
- Perkins, Brian M.: *Evaluating the Expansion of Global Jihadist Movements in Mozambique.* jamestown.org, 2019. 05. 17. <https://jamestown.org/program/evaluating-the-expansion-of-global-jihadist-movements-in/> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 20.)
- Pintér Tibor: „Megfogyva bár, de törve nem ...” *avagy az ADF túlélésének és megújulásának dinamikája.* Nemzet és Biztonság, 2021/2., 36–49. DOI: 10.32576/nb.2021.2.4
- Powell, Anita: *US Offers Resources to Help 'Contain, Degrade and Defeat' Mozambique Insurgency.* VOA News, 2020. 09. 08. https://www.voanews.com/a/africa_us-offers-resources-help-contain-degrade-and-defeat-mozambique-insurgency/6199330.html (Letöltés időpontja: 2023. 09. 30.)
- Queface, Tomás: *A Glance at the Decree Governing Local Forces.* zitamar.com, 2023. 08. 24. <https://www.zitamar.com/a-glance-at-the-decree-governing-local-forces/> (Letöltés időpontja: 2023. 09. 30.)

- Rentergem, Tom van: *Al-Shabab in Mozambique: Taking Stock of an Insurgency Under Cover*. Egmont Policy Brief 281, 2022. 06. 16. <https://www.egmontinstitute.be/al-shabab-in-mozambique-taking-stock-of-an-insurgency-under-cover> (Letöltés időpontja: 2022. 11. 29.)
- *Rwanda's ambitions as a security provider in Sub-Saharan Africa*. IISS, 2022. 11. <https://www.iiss.org/publications/strategic-comments/2022/rwandas-ambitions-as-a-security-provider-in-sub-saharan-africa> (Letöltés időpontja: 2023. 09. 10.)
- Sutton, H. I.: *Covert Shores Guide To Mozambique Navy: New, Fast, and Stuck In The Mud*. hisutton.com, 2021. 05. 26. <http://www.hisutton.com/Guide-To-Mozambique-Navy.html> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 22.)
- *The Military Balance 2016*. IISS, London, 2017.
- *Understanding the New U.S. Terrorism Designations in Africa*. Crisis Group, 2021. 03. 18. <https://www.crisisgroup.org/africa/understanding-new-us-terrorism-designations-africa> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 12.)
- *U.S. government provides military training to Mozambican marines*. U.S. Embassy Maputo, 2021. 03. 15. <https://mz.usembassy.gov/u-s-government-provides-military-training-to-mozambican-marines/> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 12.)
- Weiss, Kaleb: *Islamic State claims first attack in Mozambique*. Long War Journal, 2016. 06. 04. <https://www.longwarjournal.org/archives/2019/06/islamic-state-claims-first-attack-in-mozambique.php> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 12.)
- West, Sunguta: *Ansar al-Sunna: A New Militant Islamist Group Emerges in Mozambique*. jamestown.org, 2018. 06. 14. <https://jamestown.org/program/ansar-al-sunna-a-new-militant-islamist-group-emerges-in-mozambique/> (Letöltés időpontja: 2023. 01. 11.)
- West, Sunguta: *Islamic State Fighters' First Claimed Attack in Tanzania: Strategic Calculations and Political Context*. jamestown.org, 2020. 12. 03. <https://jamestown.org/program/islamic-state-fighters-first-claimed-attack-in-tanzania-strategic-calculations-and-political-context/> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 20.)
- *Winning Peace in Mozambique's Embattled North*. Crisis Group, 2022. 02. 10. <https://www.crisisgroup.org/africa/southern-africa/mozambique/winning-peace-mozambiques-embattled-north> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 26.)
- *World Air Forces 2023*. Flight Global, 2023. <https://www.flightglobal.com/download?ac=90688> (Letöltés időpontja: 2023. 02. 22.)